

УДК 745/749.33

доцент Носенко Г.А., Драгомирова Г.А.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ЦІННІСТЬ ПРИБЕРЕЖНИХ ТЕРИТОРІЙ РІЧКИ ПОЧАЙНА У МІСТІ КИЄВІ ЯК ФАКТОР СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ

Розглянуті проблеми формування сучасного ландшафтного середовища прибережних територій міста на основі історико-культурних факторів.

Ключові слова: міське середовище, історико-культурна цінність, збереження культурної спадщини, елементи благоустрою, дизайн - проектування міського ландшафту.

Актуальність теми. З огляду на динаміку соціальних, історичних і культурних цінностей, проблема збереження та одночасного використання історико-культурних ландшафтів в умовах сучасного міста набуває актуальності з кожним роком. Ґрунтовний аналіз історіографії свідчить, що питання охорони природньо-історичних територій річки, як пам'ятки культурної спадщини, є вкрай важливим, однак до 26 квітня 2016 року не було предметом спеціального комплексного пам'яткознавчого вивчення.

Мета статті. Висвітлення основних сучасних проблем функціонального використання прибережних територій малих річок та озер міста на основі річки Почайна, та розкриття ландшафтно - рекреаційного потенціалу території засобами збереження та відновлення історико-культурного середовища.

Основна частина. «У місті є багато історичних шарів, і деякі з них поступово стають історичною цінністю. Багато хто не розуміє, що історико-культурна цінність - це не ідея минулого, це ідея сучасності. Ми оголошуємо щось цінною спадщиною зараз, в даний момент, і це самий вірний жест сучасної культури. Те, що ми зберігаємо, являє собою цінність саме для теперішнього часу. Міський ландшафт потрібно розглядати як суспільну цінність. Ландшафт належить кожному, тому що, коли ви дивитеся зі свого вікна, ви бачите місто. Вид з вікна - це цінність, на яку має право кожен житель міста» (Франческо Бандарін, заступник генерального директора ЮНЕСКО).

Сучасне уявлення про культурний ландшафт неоднозначне. Ця ситуація характерна як для світової географічної науки, так і для української географії. В даний час склалося три принципово різних тлумачення терміну «культурний ландшафт»:

1. У традиціях української географічної науки воно означає антропогенний ландшафт, змінений людиною за певною програмою і володіє високими естетичними й функціональними якостями.
2. Друге визначення характеризує культурний ландшафт як місцевість, яка протягом тривалого історичного періоду була місцем проживання певної групи людей, які є носіями специфічних культурних цінностей.
3. У третьому випадку під культурним ландшафтом розуміють ландшафт, в формуванні і розвитку якого активну роль відіграють духовні і інтелектуальні цінності, що зберігаються і передаються від покоління до покоління в вигляді інформації, що є його частиною і відчувають на собі вплив інших, матеріальних компонентів ландшафту. [1]

Одним із прикладів культурного ландшафту, що відповідає усім трьом вище переліченим тлумаченням є річка Почайна, яка нині є умовним продовженням системи озер Опечень. **Оболонська система озер Опечень** - це колишнє русло легендарної річки Почайни (рис.1), на якій у 988 році відбулося Хрещення Русі. За словами київських археологів, вздовж берегів Почайни знаходились великі поселення зарубинецької археологічної культури [2]. Розуміння того, що саме ця притока Дніпра дала початок поширенню християнства на наших землях та є носієм спогадів про давню цивілізацію, робить місцевість озер цінним історико-культурним ландшафтом сьогодення.

Нині річка Почайна в Києві - неіснуюча восьмикілометрова протока, що протікала по території Оболоні поруч із Старокиївською горою, омиваючи торгово-ремісничий район Поділ і впадала у затоку Дніпра видовженої форми. Ця затока відокремлювалася від основного русла довгою піщаною косою, яка тяглася до місця, де, на сьогоднішній день, розташовано пам'ятник Магдебурзькому праву (Почтова площа). У своєму гирлі Почайна служила київській гаванню та пристанню. Ця місцевість називалася Притикою.

Сьогодні Почайна мало схожа на річку в класичному розумінні цього слова, оскільки після будівництва Оболоні її розділили на 6 технічних озер: Йорданське, Кирилівський, Андріївське, Вербне, Опечень та Мінське. Вони з'єднані поміж собою системою колекторів діаметром 1,2 м. Однак, якщо пройти вздовж берега озер, що паралельні проспекту Степана Бандери, Почайна дійсно нагадує річку. Там вона зберіглася у своєму історичному руслі.

Втручання у русло річки та змінення її початкового вигляду та стану відбувалося неодноразово:

- найзначніше втручання відбулося у **1712 році** під час будівництва судноплавного каналу між Почайною і Дніпром. Канал повинен був полегшити проходження суден, що приходять з Дніпра у верхів'ї річки;

- в кінці 1840-х років почалися масштабні гідротехнічні роботи з влаштування нової гавані Київського річкового порту за проектом інженера Миколи Максимовича та регулювання гідрорежиму Дніпра в межах Києва. Його основна течія була перенаправлена до правого берега за допомогою спорудження дамби, яка відділяє Десну від місцевості Чортори;

- в 30-тих роках ХХ століття поряд з нинішньою Оболонню проклали Північне залізничне півкільце (станції Оболонь і Петрівка), зробили насип і відокремили Почайну від гавані (рис.2). При цьому русло направили прямо на схід - до Дніпра, щоб річка не заливала залізницю. Так Почайна отримала нове русло, її частина збереглася тільки на Оболоні [3];

- остаточно сучасний вигляд Почайни — система озер Опечень (рис.3, 4) — був сформований в результаті проведення гідронамивних робіт у 1960-х роках для будівництва Мінського району Києва (сучасний Оболонський район)

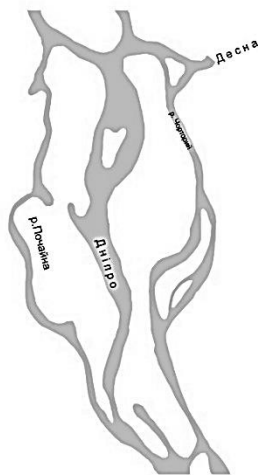

Рис.1. Схема річки Дніпро з притоками на період IX-XIII ст.

Рис.2. Схема розподілу річки Почайна на період 1943р.

Рис.3. Вигляд системи озер на період 2005 року.

Рис.4. Схема системи озер Опечень та р. Почайна на період 2016 року.

Функціонально-планувальний розвиток та планувальні обмеження на прибережних територіях системи озер Опечень за генпланами міста Києва 2015, 2020 рр.

- Ділянка озер нижньої частини системи (озера Андріївське, Кирилівське, Йорданське та Вербне) входить до територій зелених насаджень загального користування та пляжів (лише озера Йорданське та Вербне). Прилеглі території - змішана багатоповерхова житлово-громадська забудова.
- Ділянка озер верхньої частини системи (озера Мінське та Опечень) входить до територій насаджень спеціального користування, а прилеглі території належать до промислових та науково-виробничих.
- За схемою функціонального зонування території у м. Києві генерального плану 2020 територія має призначення ландшафтно-рекреаційної зони.
- Прилегла територія річки Почайна - громадська та комунально-складська зони.
- Озеро Вербне входить до природно-заповідного фонду.
- За схемою планувальних обмежень генерального плану 2020 ділянка входить до санітарно-захисної зони від промислових об'єктів, оточена прибережно-захисною смугою.

Сучасний стан території.

Фахівці Комунального підприємства виконавчого органу Київської міської ради по охороні, утриманню та експлуатації земель водного фонду «Плесо» стверджують, що найбільшою проблемою малих київських річок та озер є їх незадовільний екологічний стан. До чинників, що завдають серйозної шкоди малим київським річкам та озерам належать:

- промислові викиди з високим вмістом небезпечних для водойм фосфатів;
- загальний санітарно-епідеміологічний стан;
- гідрологічна проблема: в Києві мало очисних споруд.
- негативна роль недбалого ставлення киян до природних ресурсів та естетичний якостей оточуючого природного середовища. [2]

Основні сучасні проблеми функціонального використання та благоустрою прибережних територій річки Почайни — системи озер Опечень.

Натурне обстеження прибережних територій дозволило виявити основні проблеми на сучасному етапі:

- річка Почайна зазнала істотних антропогенних гідроморфологічних змін (преривання течії, каналізування, спрямлення русла) та існує у вигляді: річкового каналу у лотку річкового каналу у бетонних схилах, річкового каналу у природних берегах та озера в гирлі.

- напрямки пішохідних доріжок, що формують підходи до озер пролягають серед житлових дворів, комунально-складських територій або захаращених територій вздовж схилу;
- паралельно Оболонському проспекту розташоване значне за площею несанкціоноване кладовище тварин;
- високі зарості очерету утруднюють доступ до води, обмежують візуальний контакт з водною поверхнею, тим самим знижуючи естетичну цінність озера;

Прибережна зона озера активно освоюється жителями прилеглої житлової району для відпочинку, оздоровлення та хоббі:

- наявна велика кількість саморобних неестетичних рибацьких містків посеред озера та на його берегах;
- в локальній зоні відпочинку значна кількість пнів, заритих бетонними плитами та саморобні столи формують її як «своєрідну»;
- морально застарілі дитячі майданчики прилеглих будинків – єдина зона для дитячих розваг;
- вже давно сформована пляжна зона вимагає використання сучасних методів очистки водойм, оскільки за радянських часів територія інтенсивно забруднювалася прилеглими промисловими підприємствами;
- відсутня організована зона виходу собак, значна кількість яких належить жителям району;
- в наслідок розростання стихійної нерегульованої рослинності (високих заростей очерету вздовж берега, кущів та малоцінних деревних порід) порушені умови безпечного використання прибережної території для несамотійних верств населення (дітей та людей похилого віку)
- зони тихого відпочинку та місця перепочинку під час прогулянки, не виражені засобами благоустрою та ландшафтного дизайну.

Історико-культурна цінність системи озер Опечень.

У киян та, зокрема, жителів районів новобудов останніх десятиліть, значну частину яких складають новосели міста, відсутнє розуміння глибинної історико-культурної цінності місцевості їх проживання. З огляду на це, першочерговими завданнями в області збереження історико-культурної спадщини є:

- ознайомлення та популяризація етапів історичного розвитку районів сучасного житлового та громадського будівництва серед населення цих районів;
- залучення громадських організацій і об'єднань до розв'язку екологічних проблем міста: робота з населенням по формуванню дбайливого відношення до природи;

- гармонійне поєднання сучасної функції ландшафту з історичними типами використання місцевості, що демонструють принципи сталого розвитку природних систем;
- відтворення історичного образу місцевості засобами благоустрою та озеленення території.

Бібліографічний список

1. Веденін Ю.А., Кулешова М.Є. Культурний ландшафт як об'єкт культурної та природної спадщини. / Известия АН. Серія географічна, 2001, № 1. - С. 7-14.
2. Вортман Д.Я. Почайна // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2011. — Т. 8 : Па — Прик. — С. 470. — ISBN 978-966-00-1142-7.
3. Лавров Д. Река почайна — осталась только в летописях // Сегодня. — 2002. — 20 липня.
4. Почайна // Вишневський В.І. Малі річки Києва. — Київ: «Інтерпрес ЛТД», 2007. — 28 с. — ISBN 978-966-501-056-2.

Аннотація

В статье рассмотрены проблемы формирования современной ландшафтной среды прибрежных территорий города на основе историко-культурных факторов.

Ключевые слова: городская среда, историко-культурная ценность, сохранение культурного наследия, элементы благоустройства, дизайн – проектирование городского ландшафта.

Abstract

The article considers the problem of formation of modern coastal areas landscape environment of the city based on historical and cultural factors.

Keywords: urban environment, historical and cultural value, heritage preservation, landscaping elements, urban landscape design.